

TRAUMA

***Dr Danijela Velikinac
PTS UC KCS***

Trauma (grč.) rana, ozleda, povreda

Oblast rada urgentne medicine je fizička trauma, koja se, u različitom stepenu može reperkutovati i na psihi

Fizička trauma

je oštećenje tkiva i/ili organa kao posledica dejstva fizičke sile, spolja na telo

Psihička trauma

je posledica iznenadnog, izuzetno neprijatnog ili bolnog događaja, koji dovodi do poremećaja psihe

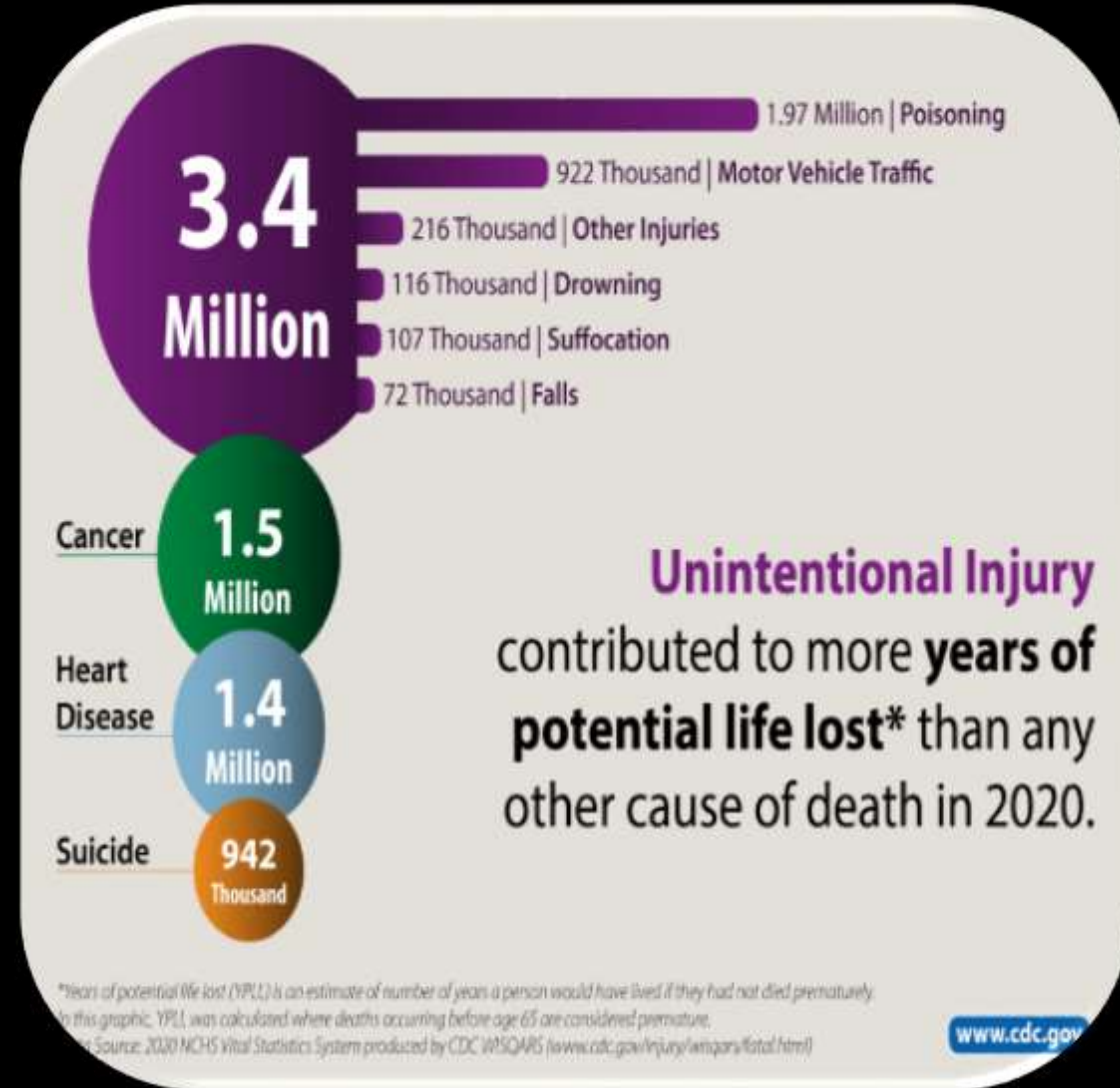

Trauma je povreda tkiva, koja nastaje iznenada, dejstvom spoljašnje sile na telo, i odgovorna je za pokretanje osovine hipotalamus-hipofiza-nadbubrežne žlezde, i imunoloških i metaboličkih mehanizama, odgovornih za obnavljanje hemostaze.

Značaj

- U savremenom svetu, traumatizam poprima sve veće razmere, i ostavlja ogromne posledice, kako po broju izgubljenih života, tako i u smislu invalidnosti i ogromnih troškova lečenja i oporavka
- Vodeći uzrok smrtnosti među decom i mladima, a sve češći i među starijom populacijom

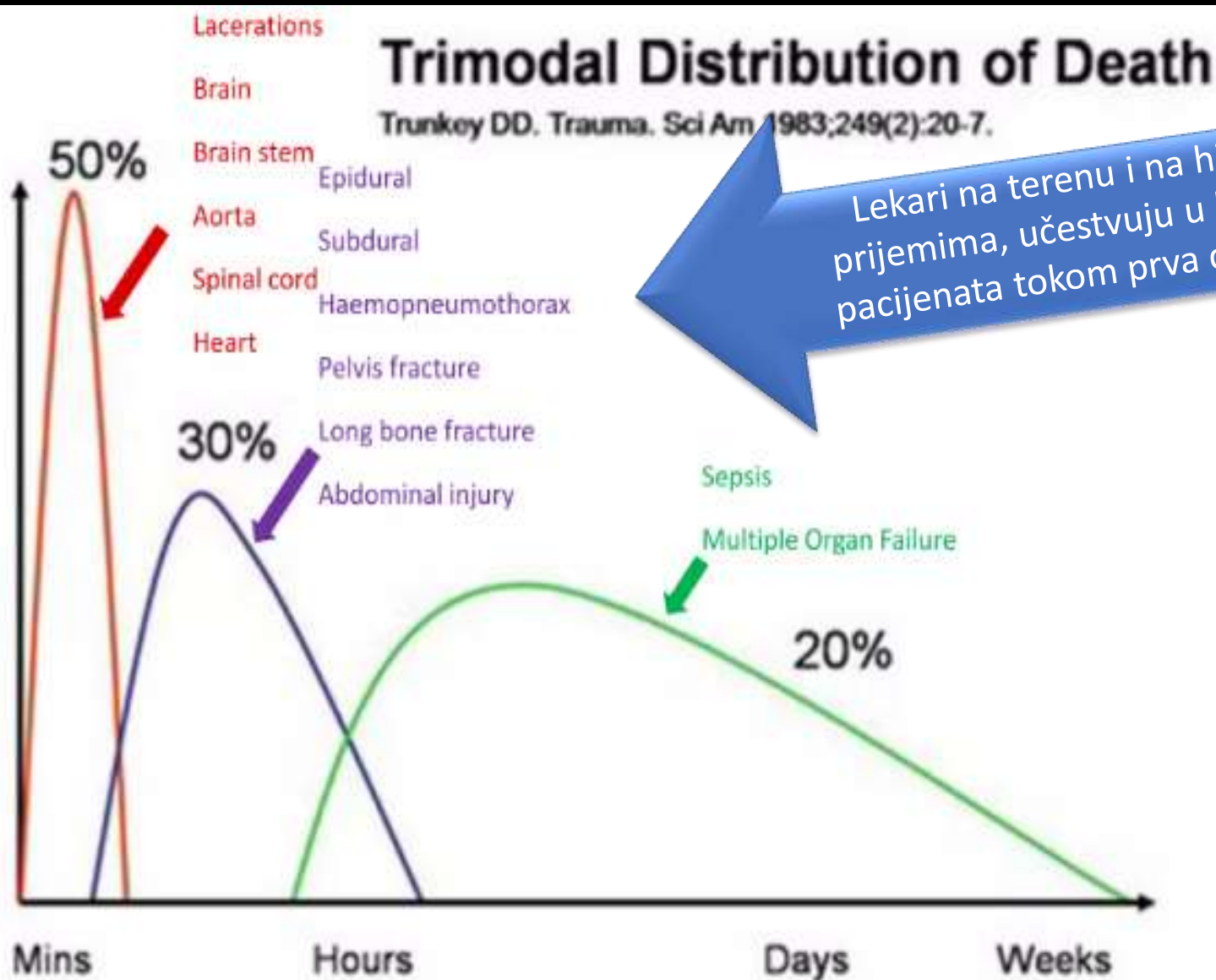

Stepen težine povrede

TRAUMA SCORE	EXAMPLES
ANATOMICAL	• Abbreviated injury scale (AIS) • Injury severity score (ISS) • New injury severity score (NISS)
PHYSIOLOGICAL	• Paediatric Trauma Score (PTS) • Revised trauma score (RTS) • APACHE Score
COMBINED	• Trauma Score - Injury Severity Score (TRISS) • Kampala Trauma Score (KTS)

Table 1. Types of Trauma Scoring Systems

Trimodalna distribucija smrti povređenih

Lekari na terenu i na hitnim prijemima, učestvuju u lečenju pacijenata tokom prva dva pika

1.PIK

Neposredna smrt
(50%) se dešava u prvom satu

2.PIK

Rana smrt
(30%) u periodu 1-4 sata
(po nekim autorima do 24 sata nakon povrede)

3.PIK

Kasna smrt
(20%) u danima i nedeljama (najčešće nedelju dana) nakon traume

Na smanjenje smrtnosti se može uticati

U 1.piku

- usvajanjem koncepta zlatnog sata
- boljom opremljenoscju ekipa hitne medicinske pomoći
- boljom utreniranošću članova ekipa
- boljom saradnjom prehospitalnog i hospitalnog nivoa

U 2.piku

- primenom resuscitacije kontrole štete
- primenom hirurgije kontrole štete
- kontrolom koagulopatije, acidoze i hipotermije

U 3.piku

- razvojem mreže trauma centara

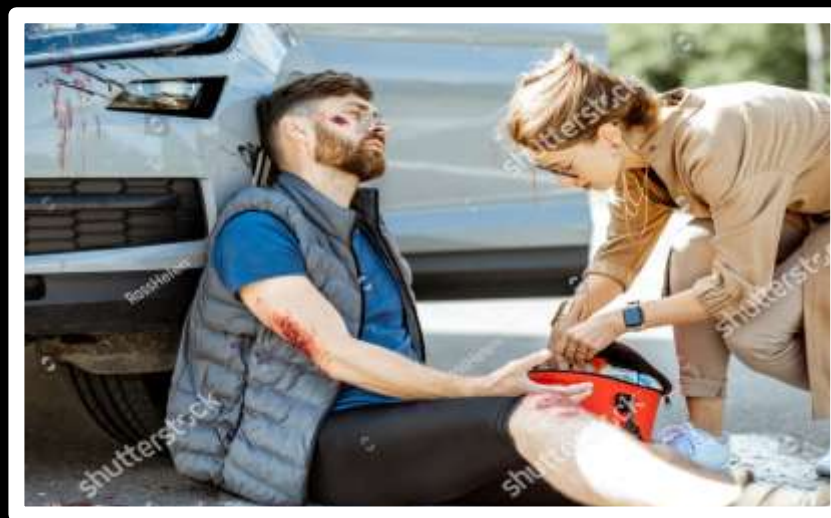
Teška trauma

Rezultat naglo nastalog dejstva fizičke sile na telo, čija posledica zahteva hitnu medicinsku pomoć, i ima potencijal da uzrokuje produžen invaliditet ili smrt

Posledica dejstva sile na telo može biti:

IZOLOVANA POVREDA

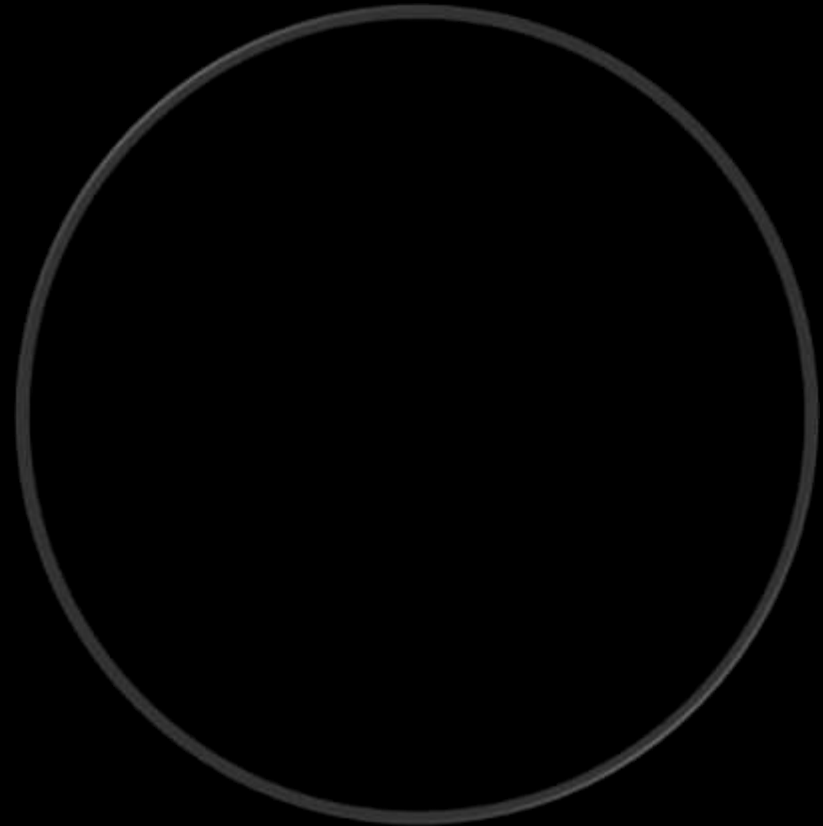
POLITRAUMA

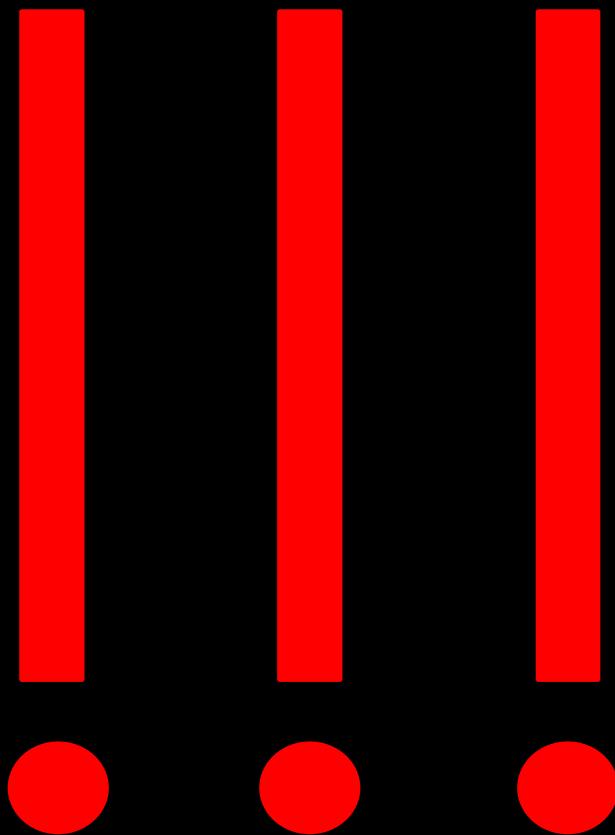
Politrauma

Povrede koje uključuju više delova tela (dve ili više), kompromituju fiziologiju pacijenta i potencijalno uzrokuju disfunkciju nepovređenih organa

Najmanje jedna od njih, ili kombinacija povreda, ugrožavaju život pacijenta

Česte su skrivene povrede

POLITRAUMA

Sumnjajte na politraumu

- DECELERACIONE POVREDE

padovi sa visine, u saobraćajnim udesima: vozači i putnici u vozilima, pešaci

- NAGNJEČENJA

- PRIMENA FIZIČKE SILE

- POVREĐENI SA DVA ILI VIŠE PRELOMA (UNAKRSNO!)

- PRELOM FEMURA

Zbrinjavanje

jedno od najzahtevnijih stanja u
kliničkoj praksi

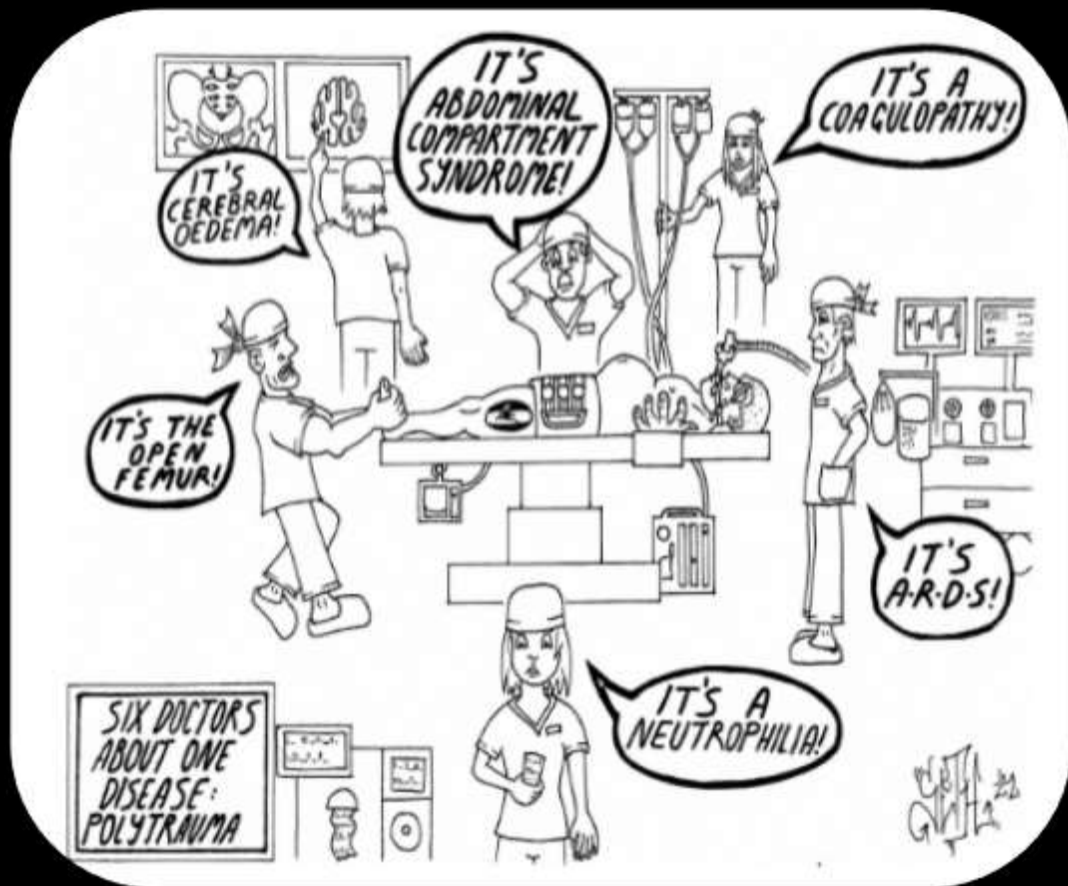
Koncept savremene urgentne medicine nalaže da zbrinjavanje povreda započne što pre na licu mesta.

Ekipa koja započinje zbrinjavanje povređenog, postupa prema jedinstvenoj dijagnostičko-terapeutskoj doktrini, tako da je svaka sledeća faza, samo logičan medicinski sled prethodne faze.

Prema tom konceptu, dijagnostičke i terapeutske procedure se primenjuju simultano, bez odlaganja, do definitivnog zbrinjavanja.

ZAPOČINJE NA LICU MESTA,   TRAJE TOKOM TRANSPORTA   I   NASTAVLJA SE NA HITNOM PRIJEMU

Pristup zbrinjavanju traume, do definitivnog izlječenja, je uvek multidisciplinaran

Retko koje kliničko stanje u medicini je podložnije različitostima u postupcima, izboru i vremenu zbrinjavanja, kao što je politrauma. Razloge prepoznamo u kompleksnosti povrede i u nedovoljno objašnjenim odgovorima organizma na samu traumu i na terapijske postupke.

Advanced Trauma Life Support

ATLS originated in the United States in 1976, when James Styner, an orthopedic surgeon, was piloting a light plane and crashed it into a field in Nebraska, USA.

Zlatni standard za zbrinjavanje žrtava traume

Basic
Trauma
Life
Support

PREHOSPITALNA FAZA

Započinje procenom mesta nesreće i izvlačenjem povređenog, odmah se pristupa primarnom pregledu i primeni BTLS-a, nastavlja se stabilizacijom vratne kičme, kontrolom velikih krvarenja i stabilizacijom pacijenta za transport u trauma centar, po principu „load and go“

BTLS je osmišljen da paramedicusima i onima koji prehospitalno zbrinjavaju pacijenta, pruži osnovne veštine neophodne za detaljnu a brzu procenu stanja, početne mere reanimacije i hitan transport pacijenta.

Zadatak tima koji prvi zbrinjava žrtvu traume, je da ispoštuje dva standarda:
platinastih 10 minuta i zlatni sat.

„Load
and go“

GOLDEN HOUR

The first 60 minutes after traumatic injury has been termed the "golden hour." because these patients may be saved with rapid assessment and management of their injuries.

PLATINUM 10 MIN

Assessment of the victim and primary survey	1 minute
Resuscitation and stabilization	5 minutes
Immobilization and transport to nearby hospital	4 minutes

ATLS - STEPS

Primary survey

Identify what is killing the patient

Resuscitation

Treat what is killing the patient

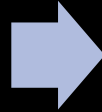
Secondary survey

Proceed to identify other injuries

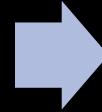
Definitive care

Develop a definitive management plan

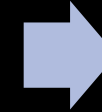
Identifikovanje
povreda
opasnih po život

Njihovo
zbrinjavanje
ODMAH

Traganje za
drugim
povredama

Pravljenje
definitivnog plana
zbrinjavanja

Principi ATLS-a

1. Prvo se tretira stanje najopasnije po život
2. Indikovani tretman se mora primeniti bez odlaganja
3. Detaljna anamneza nije neophodna za pocetak evaluacije i zbrinjavanja

Pristup pacijentu

1. PRIMARNI PREGLED
2. SEKUNDARNI PREGLED

Advanced Trauma Life Support

Principi ATLS-a

1. Prvo se tretira stanje najopasnije po život
2. Indikovani tretman se mora primeniti bez odlaganja
3. Detaljna anamneza nije neophodna za pocetak evaluacije i zbrinjavanja

Pristup pacijentu

1. PRIMARNI PREGLED
2. SEKUNDARNI PREGLED

PRIMARNI PREGLED

A

Airway

B

Breathing

C

Circulation

D

Disability

E

Exposure

Koristi se da bi se zapamtio redosled procene, sa ciljem da se prvo tretira ono što prvo može ubiti.

PRVO I OSNOVNO - OBRATITI SE PACIJENTU!

Ako na prosta, konkretna pitanja
odgovara smisleno i jasno

Disajni put prohodan A

Disanje adekvatno B

Cirkulacija suficijentna C

Očuvana svest D

OPREZ

! promukao glas, čujno disanje

! povrede kostiju lica, i mekih
tkiva vrata

! snižen nivo svesti

Najčešći uzroci opstrukcije disajnog
puta:

1. strana tela, krv, povraćani sadržaj
2. opekotine, inhalatorne povrede
3. snižen nivo svesti

A

Stabilizacija glave i vrata
Oslobađanje disajnog puta
Sukcija
Trostruki hvat (pp)
Kiseonik
Šanc kragna

B

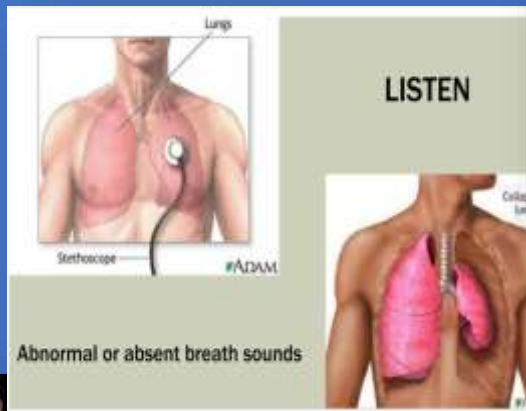
Gledaj

Kvalitet, dubina i brzina
respiracija
Povrede
Devijacija traheje
Asimetrični pokreti
Paradoxalni pokreti
Korišćenje pomoćne
muskulature

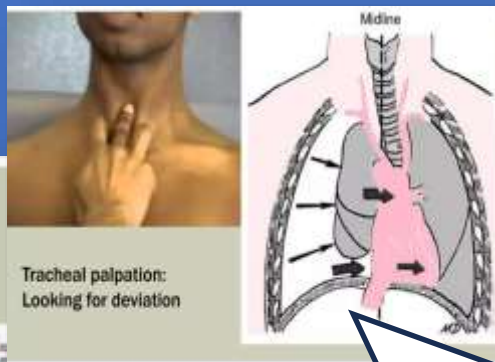
Slušaj

Vrhovi pluća i axile
Simetrično,
obostrano disanje?

Osećaj

Devijacija traheje
Frakture rebra
Potkožni emfizem

**Prepoznaju se fizikalnim pregledom !
Zahtevaju hitno zbrinjavanje !**

**Svakom pacijentu sa politraumom,
treba dati O2 !!!**

Životno ugrožavajuća stanja

Tensioni pneumotorax
Masivni hematotorax
Torakalni kapak
Otvoreni pneumotorax
Tamponada srca

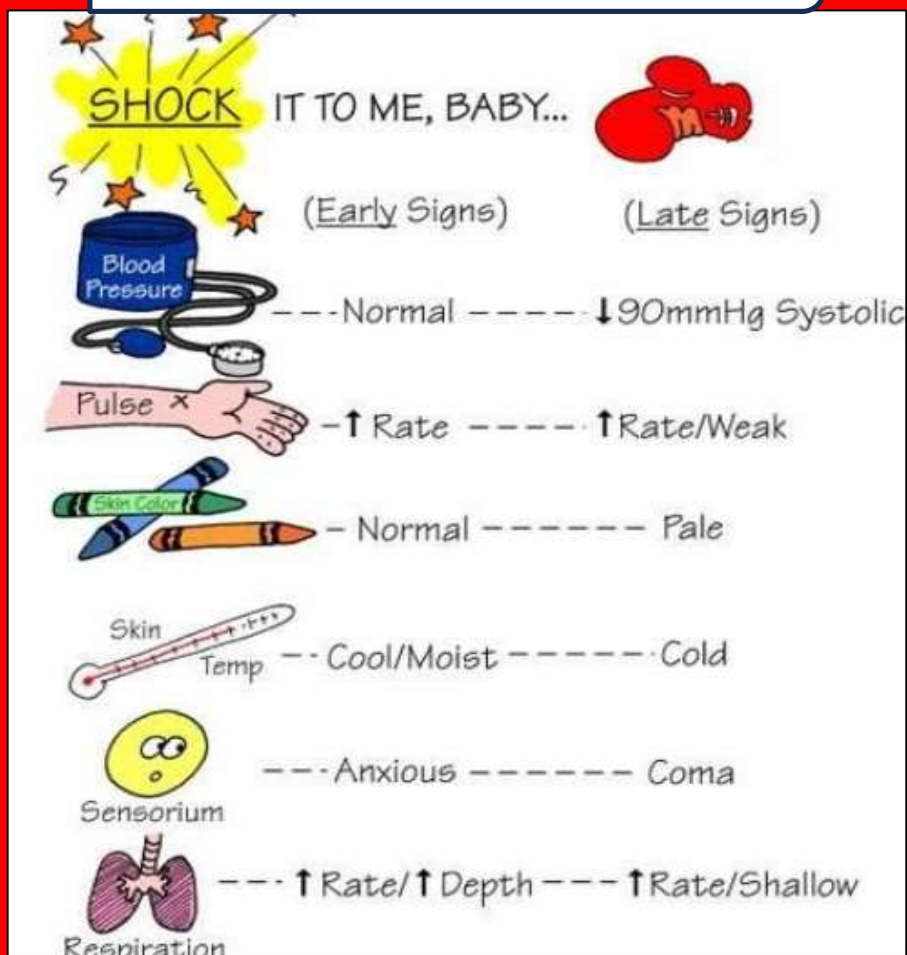
**Postavljanje definitivne dijagnoze,
ne sme odlagati zbrinjavanje !**

Stanja poput
parcijalnog pneumotoraxa,
prelomi rebra,
kontuzija pluća,
nemaju dramatične efekte na disanje, i
verovatnije je da će biti prepoznata
tokom sekundarnog pregleda.

C

Tražimo i preveniramo:

Gubitak cirkulatornog volumena i nastanak hemoragijskog šoka su ipak i dalje vodeći uzroci smrti koji se mogu prevenirati u prva 24 h

PALPIRANJE PULSEVA

MERENJE VITALNIH PARAMETARA (TA, f/min)

KONTROLA KRVARENJA

NADOKNADA TEČNOSTI

NaCl, Ringer lactat (uz monitoring hemodinamike)

Oprezno sa nadoknadom: započeti brzo, ordinirati polako

Ciljna vrednost SP 80-90 mmHg

Max 1,5L tečnosti

Ako nema odgovora-transfuzija!

Tranexamična kiselina u prva 3 sata (1gr i.v.)

Samo kod onih koji obilno krvare !

Značajan prognostički faktor predstavlja kretanje vrednosti serumskih
laktata,

koji nastaju u anaerobnoj glikolizi kao posledica hipoksije,
a zbog smanjene tkivne perfuzije u hemoragijskom šoku.

**Obvious
exsanguinating hemorrhage—
only time can change order of
ABC to CABC.**

Očigledno obilno krvarenje je jedina situacija kada se
redosled u primarnom pregledu
može promeniti iz ABC u CABC

BRZA NEUROLOŠKA PROCENA
OSNOVNI ALAT GCS

EYES	VERBAL	MOTOR
(+4) SPONTANEOUS	(+5) ORIENTATED	(+6) OBEY COMMANDS
(+3) TO SOUND	(+4) CONFUSED	(+5) LOCALISING
(+2) TO PRESSURE	(+3) WORDS	(+4) NORMAL FLEXION
(+1) NONE	(+2) SOUNDS	(+3) ABNORMAL FLEXION
(+1) NONE	(+1) NONE	(+2) EXTENSION
(+1) NONE	(+1) NONE	(+1) NONE

GLASGOW COMA SCALE

A V P U skala
osnova za brzu procenu neurološke funkcije, a
uz pregled zenica,
prihvatljiva je za čestu ponovnu procenu

A

The patient is awake.

V

The patient responds to verbal stimulation.

P

The patient responds to painful stimulation.

U

The patient is completely unresponsive.

- Alert
- Confused
- Drowsy
- Unresponsive

D

Snižen nivo svesti ukazuje na povrede mozga različitog stepena,
a može biti posledica hipoksije i hipotenzije,
pa je zbrinjavanje po principu ABC prioritet !

E

IZLOŽENOST TOPLOTI, HLADNOĆI, HEMI-KALI-JAMA I ZBRINJAVANJE POSLEDICA

„SKRIVENE“ POVREDE, OTVORENI PRELOMI

PREVENCIJA HIPOTERMIJE !!!

- Not to miss anything
- Ensure not hypothermic

*Za razliku od mnogih oblasti medicine,
gde se informacije prikupljaju, sumiraju
i pravi plan lečenja,
u zbrinjavanju trauma pacijenta,
povrede se moraju odmah prepoznati i zbrinjavati !*

PROCENA !

Airway (intubation)

Indications of endotracheal intubation in patients with major trauma:

1. Apnea (as part of CPR).
2. Respiratory insufficiency:
  - $PO_2 < 60$ mmHg (N= 80-100 mmHg)
  - $PCO_2 > 45$ mmHg (N= 35-45 mmHg)
3. Risk of aspiration (disturbed consciousness with repeated vomiting).
4. upper airway compromise (inhalation, maxillo- facial injuries).
5. Closed head injuries. (hyperventilation)

SpO2 < 90%
GCS < 9
SP < 90 mmHg
RR > 29/min

INTUBACIJA !!!

cervikalnih tkiva i poremećenih anatomskih odnosa struktura vrata otežana je kako intubacija tako i sam hirurški pristup traheji.

Prema preporukama, indikacije za intubaciju i ventilaciju politraumatizovanog bolesnika su:

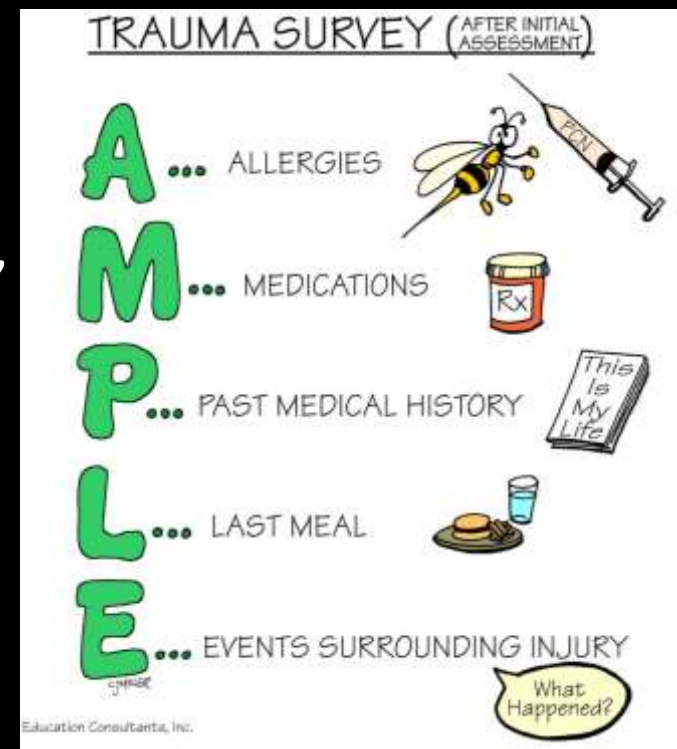
- Hipoksija ($SpO_2 < 90\%$) uprkos oksigenaciji i nakon što je pneumotoraks isključen
- Ozbiljna povreda mozga (GCS < 9)
- Perzistentna hemodinamska nestabilnost udružena sa traumom (sistolni arterijski pritisak < 90 mmHg)
- Ozbiljna povreda grudnog koša sa respiratornom insuficijencijom (respiratorna frekvencija > 29/min)^{3,6}.

Potrebno je da sve alternativne metode obezbe-

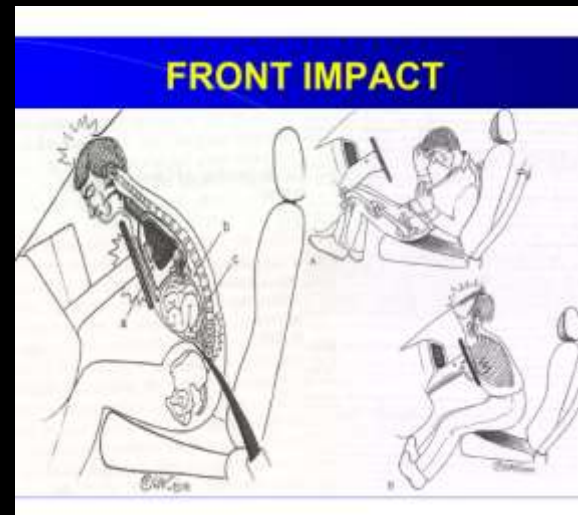
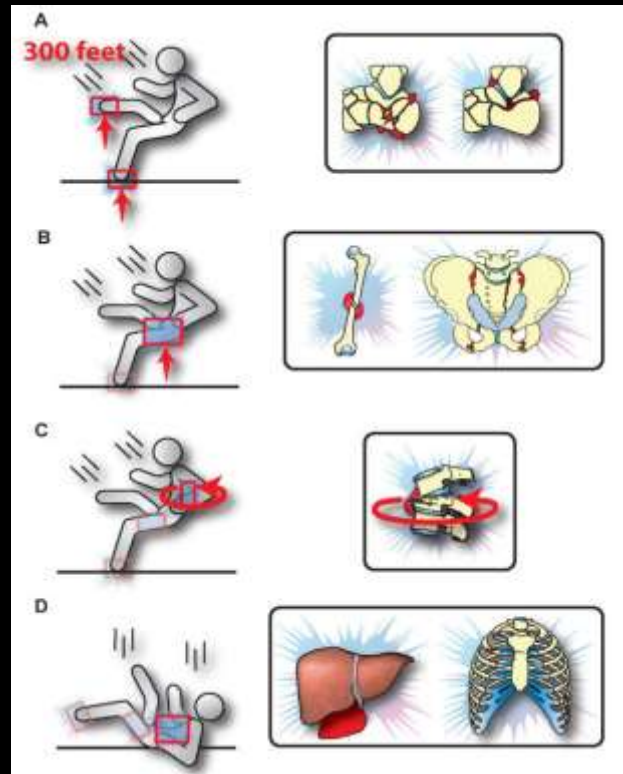
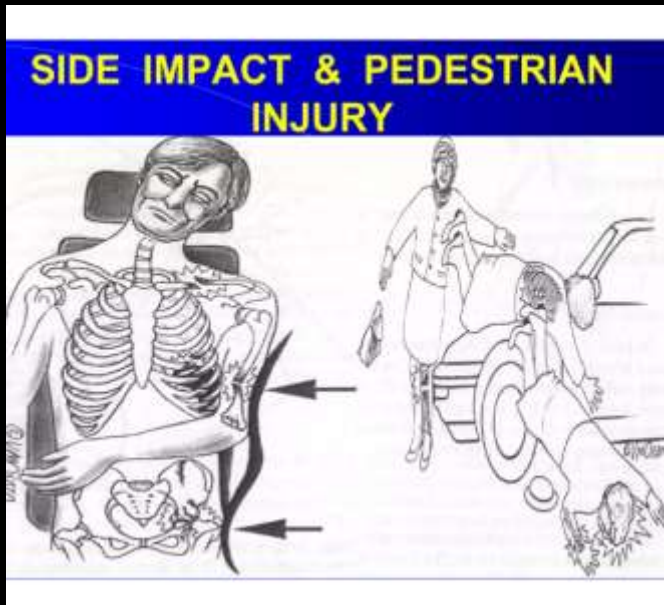

SEKUNDARNI PREGLED

- *Po završetku primarnog pregleda i stabilizaciji pacijenta.
- *Pregled „od glave do pete“!
- *Traumatizovan pacijent može biti brzo intubiran, sediran, ili iz drugog razloga nekritičan (alkohol, psihoaktivne supstance), tako da su detaljan pregled, pažljiva inspekcija, palpacija, perkusija, auskultacija, neophodni.
- *Posebnu pažnju treba obratiti na regije gde povrede mogu biti skrivene ili „potcenjene“:
poglavina (skalp, teme), vrat (posebno ispod vratne kragne), leđa, bokovi, gluteusi, prepone, perineum i genitalije

Svedoke i one koji se učestvovali u zbrinjavanju, treba ispitati o svim okolnostima koje su prethodile događaju, i o sledu događaja nakon incidenta

MIST Protocol

M Mechanism of injury

I Injuries identified

S Signs at site

T Treatment given

**ZNAČAJ KOMUNIKACIJE
IZMEĐU TERENSKE EKIPE I EKIPE NA
PRIJEMU**

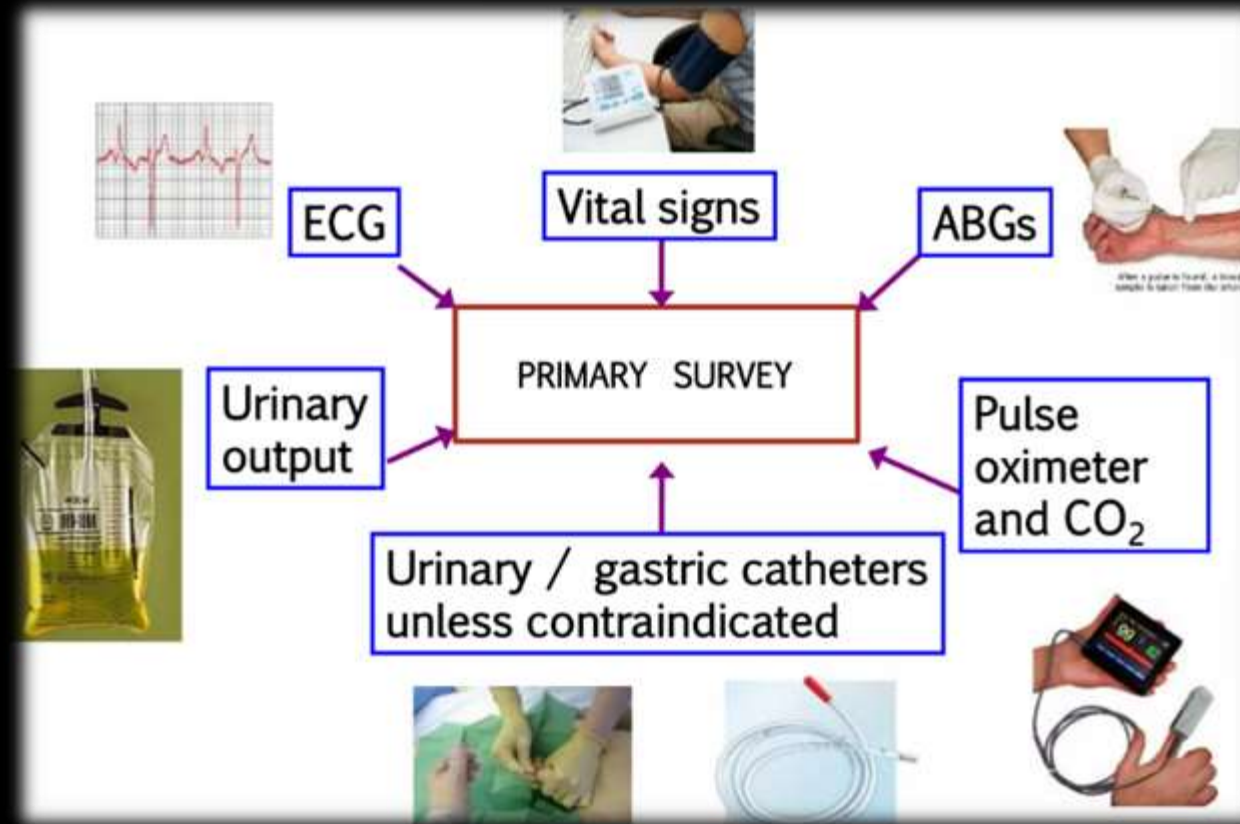
MIST format podrazumeva ključne
informacije koje treba preneti:
**mehanizam povređivanja,
identifikovane povrede,
vitalni znaci,
preduzete mere**

Kada se pacijent preuzme na hitnom prijemu, i monitorizuje, pregled se započinje ponovnim ABCDE pregledom

DODACI PRIMARNOM PREGLEDU SU:

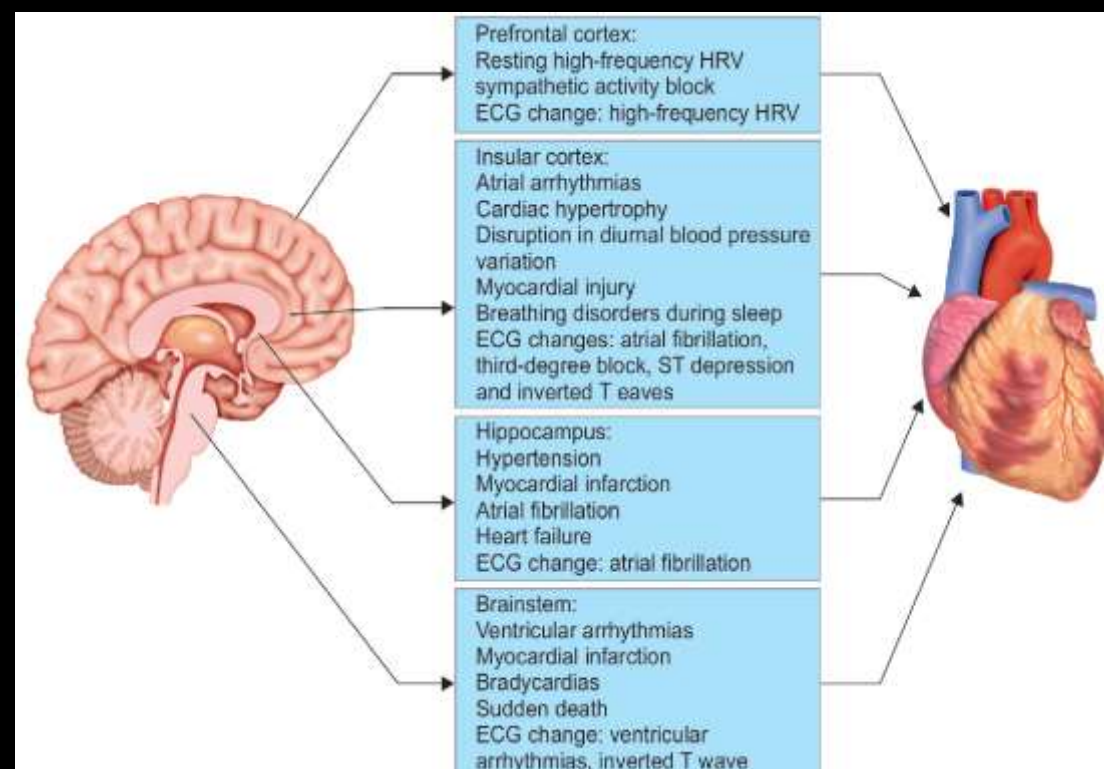
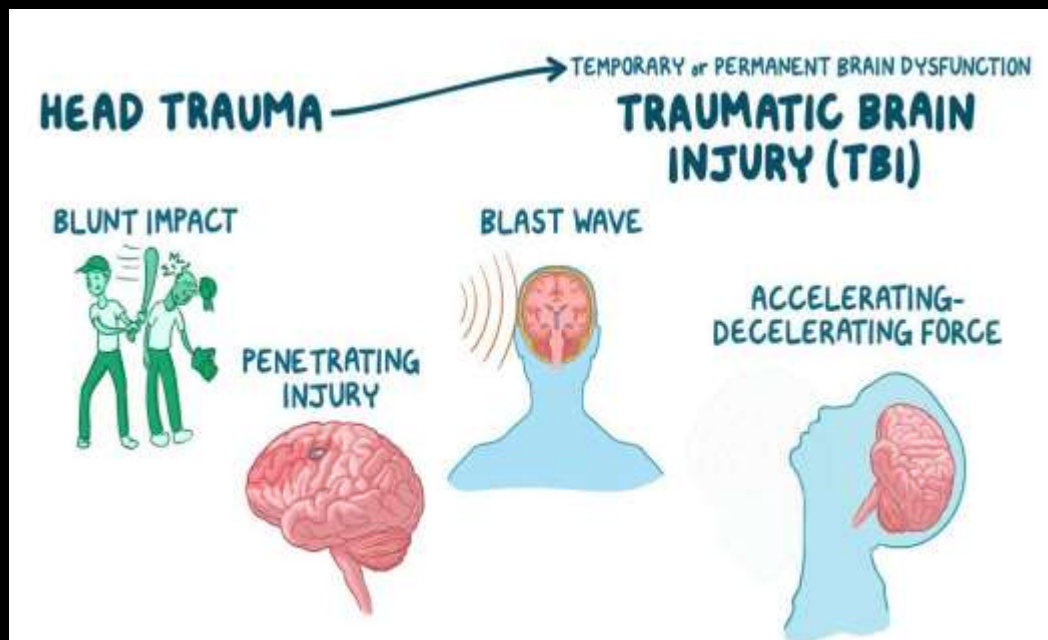
Svim nestabilnim
pacijentima
ODMAH uraditi:

RTG grudnog koša
RTG karlice
FAST EHO abdomena

Kod stabilnih
pacijenata,
sa izolovanim
povredama,
bez osetljivosti
karlice,
RTG karlice se ne
mora odraditi odmah
(ili se može odlučiti
kada se završi
sekundarni pregled)

GLAVA I VRAT

- *Neurokardiologija-patofiziološka povezanost mozga i srca
- *„Brain-heart cross-talk“ pokazuje efekte direktne stimulacije određenih regija mozga, na srce
- *BHI (brain heart interaction) se najčešće sreće kod traumatskih povreda mozga i subarahnoidalnog krvarenja

dijagnostika
CT
EKG

TORAX

RE-EVALUACIJA:

Inspekcija

Palpacija

Auskultacija

Perkusija

Mechanism	Direct	Acceleration/ Deceleration/ Shearing Force	Compression	Blast
Injuries	• Cardiac and Pulmonary Contusion • Rib Fractures with or without Flail	• Aortic Disruption • Airway Injury • Diaphragmatic Rupture	• Cardiac and Pulmonary Contusion • Rib Fractures with or without Flail	• Pulmonary Contusion • Disruption of any intrathoracic Organ

Tupa povreda srca (Blunt Cardiac Injury) kao posledica zatvorene traume grudnog koša

Fraktura sternuma važan prediktor BCI

BCI nosi 2-4x veći rizik od aritmija

BCI su uključene u 20% svih smrtnih slučajeva u sobračajnom traumatizmu

EKG, RTG, EHO, CT

ABDOMEN I MALA KARLICA

Inspekcija
Palpacija
Auskultacija
Perkusija

PREGLEDOM OBUHVATITI I
BAZU PLUĆA I MALU KARLICU
Krepitacije i nestabilnost donjih
partija grudnog koša!
Nestabilnost karlice!

FAST EHO
CT

Distenzija, modrice i abrazije
„seat belt sign“

Cullen's sign

Grey Turner's sign

EXTREMITETI

Lake za identifikaciju
Retko životno ugrožavajuće
Mogu biti onesposobljavajuće

RTG
CT

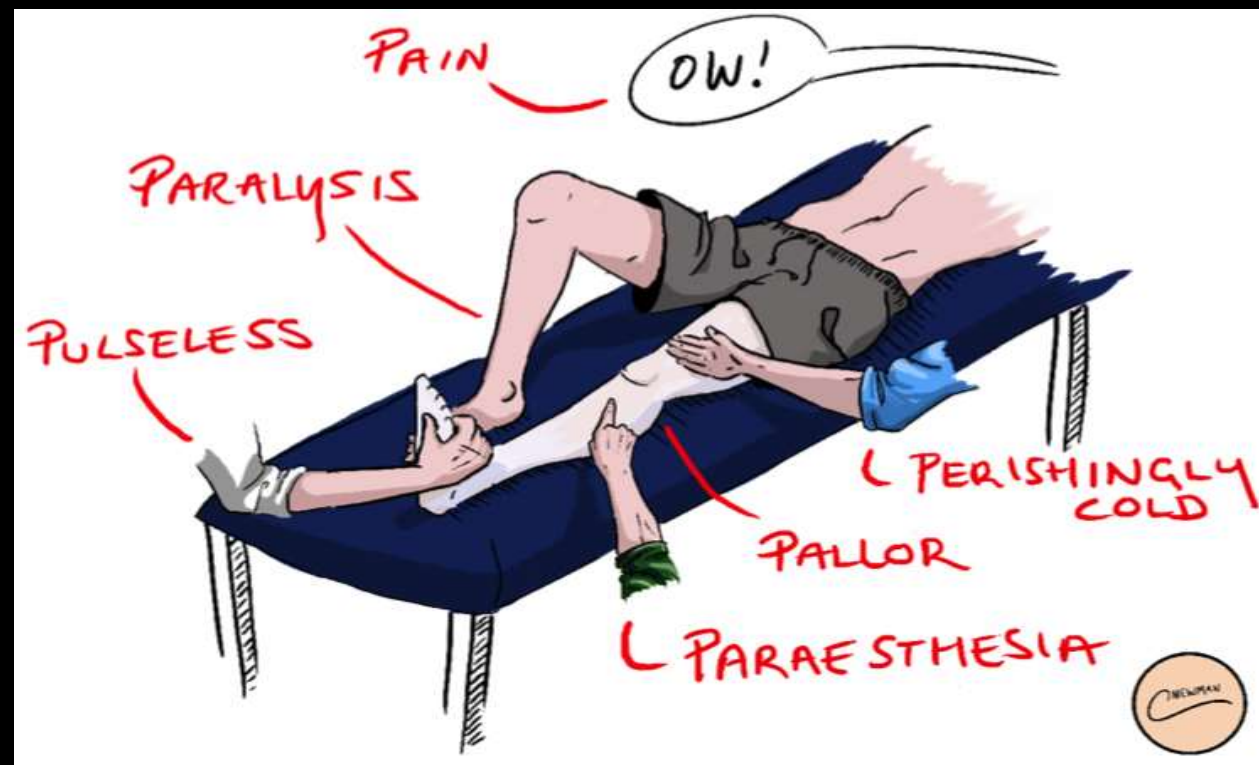
Potencijalno visok rizik:

1. hemoragijski šok
2. kompromitovana neurovaskularna funkcija

„Pulses Motoric function Sensation“

OPREZ!

COPARTMENT SYNDROM

KIČMA

MORAMO SUMNJATI NA POVREDU!
MEHANIZAM POVREĐIVANJA!!!

RTG
CT

Imobilizacija se ne skida
sve dok se ne isključi povreda kičme
(pregled, imaging metode)

Tokom svih faza pregleda, imperativ je česta RE-EVALUACIJA

Propusti se smanjuju:

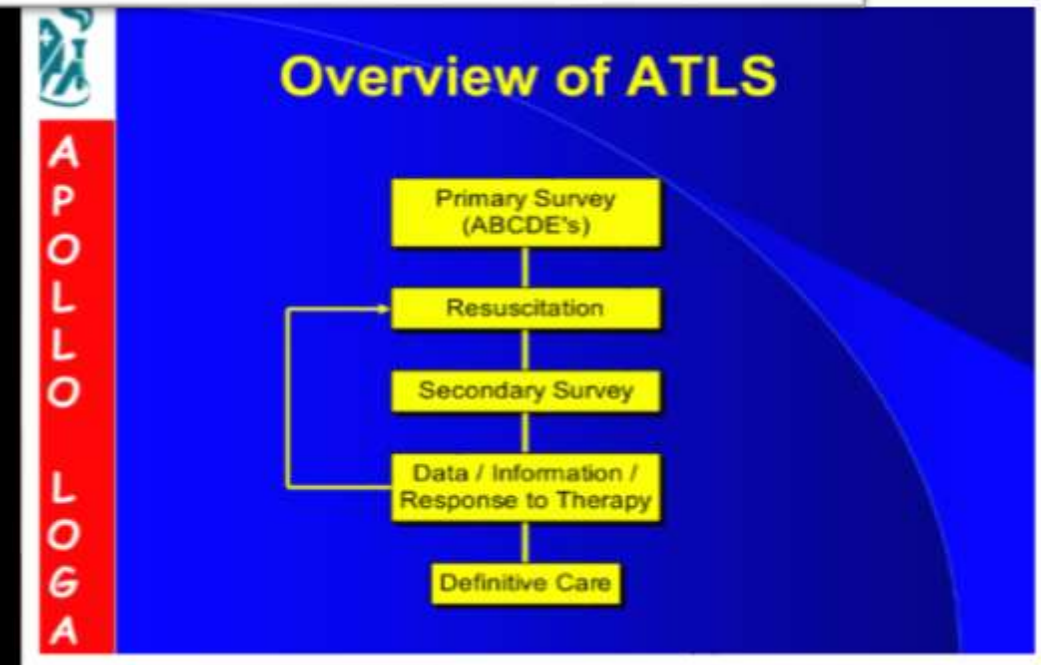
- visokim stepenom sumnje na povredu
- čestom reevaluacijom
- Kontinuiranim monitoringom

U slučaju pogoršanja stanja pacijenta, pregled se prekida i vraća se na ponovnu procenu ABCD !

Reevaluation

- Minimizing missed injuries
  - high index of suspicion
  - frequent reevaluation and continuous monitoring

Tokom čitavog postupka zbrinjavanja,
dijagnostika i tretman se rade simultano!

Što pre obezboliti pacijenta (NSAIL, morfijum)
uporedo sa primenjenom kauzalnom terapijom

Ponekad, odmah po primarnom pregledu,
indikovana je hitna operacija (hirurgija
kontrole štete) i pregled se prekida, a
sekundarni pregled se nastavlja po
stabilizaciji stanja opasnog po život

Gasne analize

Vitalni parametri nisu
pouzdana pokazatelji
hemodinamske
stabilnosti

BE i nivo laktata su
značajni pokazatelji
ozbiljnosti traume
(posebno abdominalne)

RTG / EHO / CT

RTG grudnog koša / pluća i srca

CT hemodinamski nestabilni
respiratorno insuficijentni
klinička slika ne korelira sa

nalazom

EHO (FAST) ne može isključiti
povrede, ali ubrzava znatno klinički
put zbrinjavanja

CT kod nestabilnih, sa FAST -
nalazom, može sprečiti da se previdi
povreda

kod stabilnih, sa FAST + nalazom,
pomaže u donošenju odluke o lečenju

Gasne analize

Vitalni parametri nisu
pouzdana pokazatelji
hemodinamske
stabilnosti

BE i nivo laktata su
značajni pokazatelji
ozbiljnosti traume
(posebno abdominalne)

RTG / EHO / CT

RTG grudnog koša / pluća i srca
CT HD nestabilni

respiratorno insufisijentni
kada klinička slika i nalaz ne
korelireju

EHO (FAST) ne može isključiti
povrede, ali ubrzava znatno
klinički put zbrinjavanja

CT kod nestabilnih, sa – FAST
pregledom (da se otkrije skrivena
povreda)

kod stabilnih, sa + FAST
pregledom (pomaže u donošenju
odluke o načini lečenja)

LETALNA TRIJADA“ HIPOTERMIJA-KOAGULOPATIJA-ACIDOZA

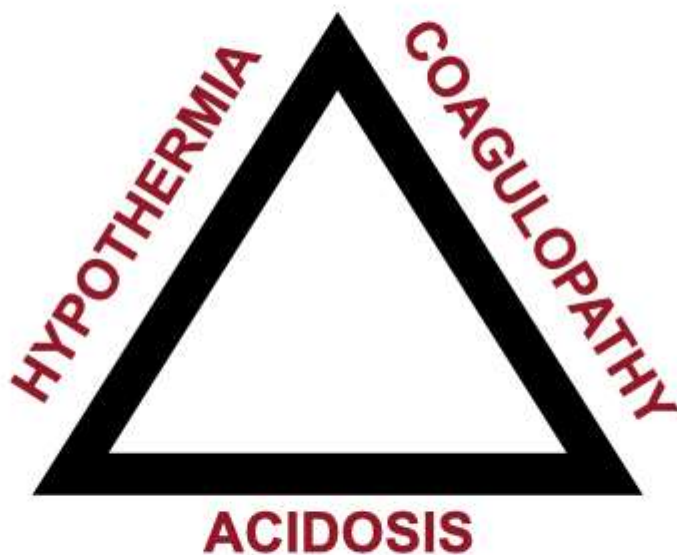

Module 10: Shock Recognition and Management

THE LETHAL TRIAD OF HEMORRHAGIC SHOCK

- Environmental factors
- Physiologic response to **BLOOD LOSS**

Buildup of lactic acid

- Direct losses of clotting factors and platelets

TEŠKA TRAUMA ZAHTEVA KONTINUIRANO INTENZIVNO LEČENJE!

HVALA NA PAŽNJI